

Optøjerne i Åbenrå 1790

Af H. V. Gregersen.

I Sønderjydske årbøger 1945 findes en særdeles læseværdig afhandling »Social og politisk uro i Sønderjylland på revolutionstiden« af landsarkivar Johan Hvidtfeldt. Ved en række eksempler belyses her for hele Sønderjyllands vedkommende eftervirkningerne efter de skelsættende begivenheder i Frankrig i 1789. På grundlag af amtmand v. Schmettaus erindringer og en samtidig byhistorisk beskrivelse omtales i denne sammenhæng også korteligt nogle tildragelser, der fandt sted i Åbenrå i 1790. Selve akterne vedrørende hele denne affære findes imidlertid i pakken LA. Afl. Kiel C II 1. 164, og da begivenhederne må siges ikke alene at være af byhistorisk interesse, men også at have betydning for bedømmelsen af de verdenshistoriske hændelsers virkninger i et lille sønderjysk købstadsamfund, skal der ved hjælp af det foreliggende materiale gives en kortfattet skildring af urolighedernes forløb.

Årsagen til disse var som så ofte i den slags tilfælde af ren og skær økonomisk natur. Trods en god høst herskede der dyrtid; især var priserne på brødkornet føleligt høje, hvorfor der allerede i februar 1790 var forekommet uroligheder på Tønderegnen. Til stor fortrydelse for den jævne mand udskibedes der dog altimens korn over Åbenrå havn. Men menigmand har åbenbart ikke været klar over, at kornet gik til garnisonen i Glückstadt, som skulde bruge ialt 3.000 tdr. rug. Dette kvantum havde købmand Christian Möller i Wilster påtaget sig at skaffe, men da man dernede hovedsagelig dyrkede raps og hvede, måtte rugen hovedsagelig skaffes andetsteds fra. Med Hans Kopperholdt fra Slotsgade i Åbenrå havde han derfor en aftale om levering af 600 tdr. rug.

Kopperholdt havde det meste af denne rug på lager, men da han behøvede noget mere for at være fuldt leveringsdygtig, havde han fået sin ven, forpagter Stuhr fra Stubbe ved Eckernförde, til at forhøre sig, om der var rug at få hos Åbenrå-

egnens møllere, præster og forpagtere, som denne netop samtidig agtede at aflægge et besøg for at opkøbe køer og kvier. Det resulterede i, at Kopperholdt hos møller Nis Nissen, Felsbæk, fik 30 tdr. rug, hos forpagter Petersen, Vojensgård, 50 tdr., hos gårdmand Peter Simonsen, Vejblølgård, 40 tdr. og hos præsten i Skrydstrup andre 40 tdr.

De stadige leverancer af korn til Åbenrå under dyrtiden i de første måneder af året 1790 har åbenbart øget bitterheden hos småkårsfolk, og lidt efter lidt forlød det, at opkøbene sikkert var ulovlige og dermed faldt ind under, hvad man i datiden kaldte forprang. Tilmed foretog samtidig en vis Johan Christian Grage fra Eckernförde, nu ejer af den tidligere Dörck'ske gård i Brunde, en række opkøb af korn, og de utilfredse i Åbenrå har da antaget, at der var forbindelse mellem denne og Kopperholdt, hvilket imidlertid skulde vise sig at være en uholdbar antagelse.

Afskibningen af rug fra skibbroen i Åbenrå mødte dog ikke vanskeligheder til at begynde med. Skipper Martin Petersen var således afgået med een ladning til Holtenau ved kanalmundingen, hvor der skete omladning til småbåde, idet den nuværende Kielerkanals forløber kun var et smalt sejløb af ringe dybde.¹⁾ Flensborg-skipperen Martin Paulsen skulde sejle med resten, men forinden tog spektaklerne fart.

Det var betegnende nok ikke byens øvrighed eller købmænd og skipperne eller andre af de mere velstillede borgere, men derimod håndværkerlavenes medlemmer, der satte sig imod afskibningen af rugen. Der var dengang ti håndværkerlav i Åbenrå (skræddere, smede, skomagere, snedkere og glarmestre), skindere, bødkere, kobbersmede, sadelmagere og glarmestre), og alle var de enige om at søge at hindre afsejlingen af det dyrebare brødkorn. Hans Kobberholdt mente, at de enten endnu måtte have hovederne fulde af de stærke drikke fra den foregående tids fastelavnsmåder eller også af efterretningerne fra optøjerne i Paris og Lüttich (Liège, Luik). Ligesom Paris' fiskerkoner (Kopperholdts udtryk²⁾) drog de om formiddagen

¹⁾ Eiderkanalen var netop blevet færdigbygget i 1784.

²⁾ Han hentyder til sansculotternes berømte tog til Versailles i oktober 1789.

den 10. marts 1790 gennem Åbenrås gader ned til skibbroen, besatte det befragtede skib, hvor indlædningen var i fuld gang, og truede med, at rugen vilde blive kastet i havnen, dersom arbejdet ombord ikke øjeblikkeligt bragtes til ophør.

Derefter vandrede demonstrationstoget ud til amtmand v. Schmettau på Brundlund, hvor otte mænd på de utilfredses vegne satte amtmanden ind i situationen. De forklarede, at dyrtiden fortsatte, og at mangelen på brødkorn blev stadig mere følelig, hvilket virkede endnu mere trykkende på baggrund af de tab, de just havde lidt ved indførelsen af de nye penge,³⁾ således at håbet om lavere kornpriser ikke var blevet indfriet trods sidste års velsignede høst. Hvis kornskibet nu fik lov til at sejle, vilde nøden blot blive endnu større.

For at bilægge sagen i mindelighed, især da demonstranternes talsmænd efter amtmandens mening var beskedne i deres fordringer, foreslog han dem at komme igen om eftermiddagen og lod tillige Kopperholdt stævne. Denne mødte også og af borgerne »et stort antal fra alle lav«. Amtmanden regnede med nogle og tres personer, hvilket jo efter vore begreber ikke skulde synes så skrækindgydende, men amtmandens syn på sagen og holdning over for de demonstrerende bør ses på baggrund af de stedfundne begivenheder. Efter Kopperholdts mening opførte de sig som »tumultuanter,« således at der intet manglede i den fuldstændige lighed med optøjerne i Paris. Amtmanden er dog nok et noget mere uvildigt vidne end den ophidsede kornhandler.

Ifølge amtmanden var forbitrelsen mod Kopperholdt meget stor. Han havde dog også ment at høre ret tydelige røster, der krævede totalt forbud imod korneksport. Tydeligt blev det dog ikke nævnt, idet v. Schmettau omgående havde forestillet dem, at korneksporten jo skete efter kongelig tilladelse. Imidlertid hindrede folkenes skænderier, eftersom ingen specielt førte ordet, at der kunde komme noget ordentligt ud af sammenkomsten, hvorfor amtmanden opfordrede dem til at komme igen næste dag.

³⁾ Med de nye penge hentydes der til Ernst Schimmelmans penge-reform i 1788. Se Eggers: Neue schll.-holst. Münz- u. Bankeinrichtung i Deutsches Gemeinnütziges Magazin II (1788).

De kom også, skønt ikke så mange som den første dag. Kopperholdt gentog sit tilbud fra dagen før om indtil mikkelsdag at opbevare lige så meget korn, som enhver borger i denne tid skulde bruge, og sælge det i små portioner, hvis de vilde være villige til at betale ham een skilling mere for hver skæppe eller otte skilling mere for hver hel tønne, end han selv måtte betale. Den omstridte skibsladning var han villig til at sælge til samme pris, som han fik hos sin aftager, nemlig 10 mark lybsk tonden — hvilket dengang skal have været meget billigt — når blot skipperen fik en erstatning for sin tabte fragtfortjeneste.

Alle disse forslag tog demonstranterne ikke imod. Det drejede sig altså for dem trods alt ikke om mangelen på brødkorn, men snarere — som Kopperholdt fremhævede — om nogle hoveder, der var blevet »inficerede af Pariser-luften«. De krævede edsaflæggelse på, at der ikke var tale om forprang, men da Kopperholdt gik med hertil, ønskede de alligevel at skaffe bevis for deres påstand.

Schmettau erklærede i sin indberetning til regeringen på Gottorp, at demonstranterne næsten udelukkende bestod af håndværkere og den mindrebemidlede — men største — del af borgerskabet. »Ved kærlig og blid behandling blev de så temmelig (!) holdt inden for anstændighedens grænser« og for at formilde dem og komme en almindelig misfornøjelse i forkøbet, til hvis undertrykkelse der ingen midler fandtes, så amtmanden sig nødsaget til at imødekomme deres krav om at holde kornskibet i arrest, indtil yderligere oplysninger forelå. Han ønskede dog ikke, at et militærkommando blev forlagt til Åbenrå, fordi han var overbevist om, at det blot vilde bringe byens borgere i endnu større affekt, hvilket vilde kunne få ubehagelige følger!

Regeringens svar på v. Schmettaus redegørelse blev en ret skarp irettesættelse på grund af hans ukloge optræden i sagen. Det forbavsede således at høre klager over dyrtid og mangel på brødkorn, da kornpriserne dog i de sidste 8—14 dage var faldet kendeligt på de udenlandske handelspladser, hvilket vel også snart måtte trykke priserne på det indenlandske marked.

Det havde været rigtigt at holde skibet i arrest, så længe undersøgelsen om forprang stod på, men amtmanden havde ikke

gjort ret i at lade de klagende borgere få foretræde hos sig hele to gange i stedet for at henvise dem til at indgive klagen skriftligt og så lade sagen gå rettens vej. Herved var den mislighed (Ubelstand) opstået, som havde været let at forudse, nemlig at mange mennesker vilde stimle sammen. »Den slags tumultuariske sammenløb må fremtidigt ikke finde sted, men tværtimod på enhver måde forpurre enten ved formaninger eller ved trusel om straf«. Angsten for, at de franske revolutionæres eksempel skulde smitte her i landet, har altså også siddet myndighederne i Slesvig i blodet!

Denne frygt skulde imidlertid snart vise sig at være ganske ubegrundet. Sagen kom nemlig herefter til at gå rettens vej, og der er derfor ingen grund til at forfølge den videre i alle enkeltheder. Blot skal det anføres, at det ikke lykkedes de klagende, der nu havde organiseret sig ved at vælge hattemager Rasmus Møller og skrædder Hans Christian Hansen til deres talsmænd, at føre bevis for, at kornet var tilvejebragt ved ulovligt forprang.

Efter en halv snes dages forløb fik skibet lov til at sejle bort med den omstridte ladning, betegnende nok for amtmandens usikkerhed dog først efter, at han en aften klokken 11 ved en dreng havde ladet forespørge hos anførerne, om de vilde have noget at indvende derimod! De havde den dristighed at svare, at det jo ikke var dem, men amtmanden selv, der havde forordnet skibets tilbageholdelse!

Kopperholdt tog sagen mere koldblodigt, idet han simpelthen kaldte de klagendes optræden for uoverlagte børnestreger. De tabte da også sagen. Regeringen krævede udtrykkeligt, at de skulde bøde for »deres ubetænksomme, tumultuariske opførsel, som havde vakt kongens mishag, hvorfor deltagerne skulde irettesættes på det alvorligste og erstatte samtlige omkostninger.« Det blev for de 108 borgere, som skriftligt havde støttet demonstrationen, samt for alle håndværkerlavens medlemmer til en bøde på 3 rigsdaler til hver.

Hvad der først for dem havde lydt som en fanfare, slog således hurtigt om til den bedrøveligste chamade, simpelthen fordi optøjerne blot havde haft tilfældighedernes præg. De viser imidlertid tydeligt, at meddelelserne fra Paris hos mange små-

kårsfolk havde haft en forjættende klang, men det vil dog være bundforkert at stemple disse optøjer som optakt til et idealistisk betonet opgør med hele den bestående absolutistiske samfundsorden. Det, som det drejede sig om hos disse mennesker, og det, som de havde fået ud af revolutionsrøret i Paris, var noget langt mere håndgribeligt, nemlig ønsket om at skaffe sig økonomisk vinding. Ud fra dette synspunkt er det, at disse begivenheder bør ses.